

SKULPTURE NIMFI IZ JADERA *

KORNELIJA A. GIUNIO
Arheološki muzej Zadar
Trg opatice Čike 1
HR 23000 Zadar
kagiunio@amzd.hr

UDK: 904:730](497.5 Zadar)"652"
73.041(497.5 Zadar) "-05/-04"
291.212(497.5 Zadar) "652"
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno / Received: 2008-03-26

Nimfe (grč. Νύμφαι, lat. *Nymphae*) su božice voda, šuma i gora kod Grka i Rimljana. Kćeri su različitih roditelja, često i nepoznatih, a u hijerarhiji bogova zauzimale su niže mjesto, mnoge čak nisu bile ni besmrtnе. Krajem studenoga 2006. godine vršena su zaštitna arheološka istraživanja u dijelu južnog krila samostana sv. Nikole u Zadru. Najzanimljiviji su nalazi dviju skulptura nimfi. Skulpture su po svoj prilici pripadale malom nimfeju ili fontani rimske gradske vile (*domus urbana*). Iz Zadra potječe i ležeća figura nimfe s kraja 1. ili ranog 2. st. nakon Kr., otkrivena u arheološkim istraživanjima rimskog foruma. Otkrivena je uz nimfej, sekundarno upotrijebljena kao poklopac gradske kloake. U Arheološkom muzeju u Zadru čuva se još jedna polovično sačuvana skulptura nimfe, o kojoj nemamo, na žalost, podataka o mjestu nalaza. Spada u ikonografski tip nimfa sa školjkama s razgolićenim gornjim dijelom tijela i plaštom koji klizi niz bokove. Sve četiri skulpture nimfi, o kojima se govori u ovom radu, mogu biti datirane u približno isto vrijeme, kraj 1. ili 2. st. nakon Kr.

KLJUČNE RIJEČI: *nimfe, kult, skulpture, Zadar (Iader)*

Krajem studenoga 2006. godine vršena su zaštitna arheološka istraživanja u dijelu južnog krila samostana sv. Nikole u Zadru.¹ Bivši samostan sv. Nikole nalazi se na krajnjem zapadnom dijelu povijesne jezgre Zadra.² Cjelinu tvori crkva sa zvonikom i stambenim krilima. Opatija je bila u funkciji do 1798. godine, kada je desakralizirana i pretvorena u vojnu bolnicu, kasnije kasarnu. Radi hitne sanacije zidova i uređenja dijela prostora u okviru budućeg Centra za podmorsku arheologiju,³ dogovoreno je izvršiti sondažno istraživanje. Istraživalo se na prostoru od oko 11 x 2.75 metara (uzdužni rov pravca istok-zapad). Rubovi sonde morali su biti udaljeni minimalno jedan metar od statički loše stojećih zidova. Prostor istraživanja podijeljen je na tri kvadranta (kvadranti A, B i C) kako bi olakšali praćenje iskopa i radi horizontalne stratigrafije nalaza.

Prvi su slojevi karakterizirani nalazima arhitekture novoga vijeka (ostatci podnica i zidova). Ostataka antičke arhitekture nije bilo, za razliku od nalaza u prostoriji zapadno od naše ovog južnog krila samostana sv. Nikole, gdje su vršena zaštitna arheološka istraživanja

* Osobita mi je čast što sam pozvana sudjelovati u drugom broju časopisa *Archaeologia Adriatica* posvećenom akademiku Nenadu Cambiju. Ovaj rad posvećen je dragom profesoru i mentoru za sve što me je naučio i što mi je svojim djelom nepresušan izvor inspiracije.

¹ Radovima je za Arheološki muzej u Zadru rukovodila mr. sc. Kornelija A. Giunio, viši kustos, a sudjelovali su i dokumentaristi Robert Maršić i Ivan Čondić, dipl. arheolog Jure Šućur, te absolventi arheologije Marin Čurković (sada

dipl. arheolog i kustos pripravnik u Arheološkom muzeju Zadar) i Ivana Čurkov. Radovi su financirani sredstvima Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

² C. F. BIANCHI, 1877, 402-404; I. PETRICIOLI, 1976, 260, 288; T. RAUKAR - I. PETRICIOLI - F. ŠVELEC - Š. PERIČIĆ, 1987, 548; P. VEŽIĆ, 1992, 305-316.

³ Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru otvoren je u rujnu 2007. godine.

Sl. 1. Skulptura Nimfe iz Zadra - skulptura A (foto J. Šućur).

Fig. 1. Sculpture of the Nymph from Zadar – sculpture A (photo by J. Šućur).

2004. god., i gdje su otkriveni ostatci reprezentativnih zgrada iz rimskog doba.⁴ Zanimljivo je, a što nismo očekivali, da se u kvadrantu A već na relativnoj dubini od 75 cm pojavljuje kamen živac (kvadranti A i B). U slojevima crnice (do živca) i crvenice (čišćenjem živca) otkriveno je puno ulomaka keramike (grube liburnske keramike, ulomaka grčke crnofiguralne keramike, ulomci apulske keramike), ulomci certosoidne fibule i dr. U otkopnim slojevima kvadranta B i C otkriveni su zanimljivi ulomci keramike (rimske, grčke, liburnske), ulomci oslikane žbuke, ulomci metala, novac, ulomci mozaika s crno-bijelim kockicama, a najzanimljiviji su nalazi dviju skulptura nimfi, obje izrađene od grčkog (bijelog krupnozrnatog) mramora.⁵

Prva skulptura (skulptura A, Sl. 1) prikazuje žensku stojeću figuru oslonjenu lijevom rukom savijenom u laktu na vrč, a ovaj je naslonjen na stiliziranu prikazanu stijenu iz koje je izvirala voda.⁶ Prikazana je frontalno, u blagom iskoraku lijevom nogom (kontrapost). Težina tijela stoji na desnoj nozi, dok joj je lijeva u koljenu izbačena u iskoraku. Odjevena je u dugu naboranu haljinu hiton, koji zbog njenog položaja nježno klizi preko desnog ramena. Fino izrađena draperija odraz je prikaza tankih haljina. Nedostaje joj glava (vide se ostatci rupe za

⁴ Radove je vodio Radomir Jurić: IZVJEŠĆA, 2005, 432.

⁵ K. A. GIUNIO, 2007, 354-355; K. A. GIUNIO, 2008, 248-250.

⁶ Čuva se u Arheološkom muzeju u Zadru, inv. br. antičkog odjela A10299. Visine je 32.5 cm, širine 7.5-14 cm. Prikazani vrč oblika je tipa *oinochoe*, sa stopom, trbušastog tijela i oštih ramena te jednom ručkom. Ista je tipologija vrča na obje skulpture.

Sl. 2. Skulptura Nimfe iz Zadra - skulptura B (foto J. Šućur).

Fig. 2. Sculpture of the Nymph from Zadar – sculpture B (photo by J. Šućur).

nasadićvanje glave), zatim desna ruka (gdje se vide ostatci željeznog klina za učvršćivanje ruke) te manji dio lijeve ruke. Nisu joj sačuvane ni noge ni baza na kojoj je figura počivala (najčešće su nimfe prikazivane bosih nogu). Stražnja je strana skulpture nemarnije obrađena, što znači da je bila tako postavljena da pažljiva obrada stražnje strane nije bila potrebna (stražnja strana možda nije bila vidljiva).

Druga skulptura (skulptura B, Sl. 2) prikazuje slobodno stojeću žensku figuru odjevenu u dugu naboranu haljinu (hiton), fino izrađene draperije.⁷ Prikazana je blago nagnuta u lijevu stranu, što je izazvalo klizanje hitona preko lijevog ramena, te je obnažena lijeva dojka. Težina tijela oslanja se na desnu nogu, dok joj je lijeva noga savijena u koljenu i podignuta tako da pridržava vrč s vodom. Nedostaje joj glava (vide se ostatci rupe za nasadićvanje glave), te obje ruke. Dijelom je sačuvana kružna baza na kojoj je figura počivala, sačuvana je desna bosa noga. Stražnja je strana skulpture nemarnije obrađena, kao i na prvoj skulpturi.

⁷ Čuva se u Arheološkom muzeju u Zadru, inv. br. antičkog odjela A10300. Visine je 33 cm, širine 7.5-11 cm.

Sl. 3. Kip ležeće Nimfe s foruma u Zadru (foto arhiv AMZd).

Fig. 3. Sculpture of the reclining Nymph from forum in Zadar (photo: archives of the AMZd).

Nadahnuće za nastanak naših skulptura nimfi treba svakako potražiti u zreloj (kasnoj) grčkoj klasičnoj umjetnosti, u svojevrsnoj rimskoj interpretaciji grčkih izvornika.⁸

Skulpture su po svoj prilici pripadale malom nimfeju ili fontani rimske gradske vile (*domus urbana*).⁹ Povijesna gradska jezgra Zadra smještena je na prirodnom poluotoku koji je na svom jugoistočnom kraju spojen s kopnom, a obilje vode i blaga klima bile su izrazite pogodnosti njegova naseljavanja. Distribucija gradskog prostora antičkog Zadra po namjeni i međusobni odnosi pokazuju da je nešto više od polovice gradskog prostora bilo namijenjeno stambenoj izgradnji. Primjenom načela rimskog urbanizma grad je bio podijeljen na pravilne gradske blokove (*insulae*) omeđene ortogonalnim rasterom ulica. Oko 50 inzula (prosječne veličine 52 x 34 m) zapremali su stambeni objekti. Cjeloviti ostatci kuća u Jaderu nisu nađeni, otkrivene su tek pojedine prostorije stambenih objekata. Na temelju njihova izgleda, dimenzija i prostranstva inzula može se zaključiti da je jedna inzula mogla imati četiri kuće (stambeni objekat tipa *domus*) s ulazima na sjeveru i peristilima na jugu (odnosno jugoistoku). Stambeno pitanje starog Jadera rješavalo se ili izgradnjom obiteljskih kuća (*domus*), prizemnih ili djelomično na kat, i najamnih kuća (*insula* u užem smislu riječi) koje su bile na više katova, bez atrija i peristila, s prozorima i balkonima na ulicu. Tu su stanovali siromašniji slojevi i namjernici. Materijalni ostatci te arhitekture mogu se identificirati u arheološkim istraživanjima jugoistočnog dijela zadarskog poluotoka.¹⁰

Slučajni nalazi iz prošlih stoljeća te arheološka istraživanja i sondiranja iza II. svjetskog rata,¹¹ upućuju na zaključak da su se na području zapadnog dijela poluotoka nalazili stambeni objekti jadertinskih uglednika i bogatijih građana (*domus urbana*). Svojim smještajem na

⁸ Primjerice zakrivljenost linije obrisa i djelomice prenošenje težišta figure na postrani potporanj, kao što je slučaj na prvoj skulpturi nimfe - skulptura A, predstavlja odraz zrelog praksitelovskog i postpraksitelovskog stila 4. st. prije Kr.: G. M. A. RICHTER, 1994, 141-149; R. R. R. SMITH, 1995, 65-83; M. BEARD - J. HENDERSON, 2001, 125-131.

⁹ Vrlo su često prikazivane u grupi od triju nimfi, što bi značilo da nam nedostaje jedna.

¹⁰ Zaštitna arheološka istraživanja koja sam vodila na lokalitetima "Zdravljak" i Sv. Ivan u gradu od 1990. do 1995. i druge manje intervencije.

¹¹ Primjerice, sondažna i zaštitna arheološka istraživanja u jednom dijelu južnog krila samostana sv. Nikole, R. Jurića iz 2004. i moja iz 2006. god.

Sl. 4. Pogled na krunište zdenca nimfeja na forumu u Zadru (foto K. A. Giunio).

Fig. 4. View on the crown of the well in nymphaeum on the forum in Zadar (photo by K. A. Giunio).

završetku poluotoka ovi se pružaju upravo spram blagim zefirima, koji su Jader kroz povijest okarakterizirali po blagoj i ugodnoj klimi.

Pjesnik Marko Anej Lukan iz sredine 1. st. poslije Kr. govori o Jaderu koji se pruža spram Zefira, očevito maestrata po kojem je grad oduvijek poznat (*Marcus Aennaeus Lucanus, De bello civili, Pharsalia*, IV, 404):

*Qua maris Adriaci longas ferit unda Salonas
et tepidum in molles Zephyros excurrit Iader*¹²

Iz Zadra potječe i ležeća figura nimfe s kraja 1. ili ranog 2. st. nakon Kr., otkrivena u arheološkim istraživanjima rimskog foruma (Sl. 3).¹³ Forum s kapitolijem srce je svakoga

¹² Na temu mojih razmišljanja o stambenoj izgradnji u Zadru u antičko doba pripremam nešto opširniju raspravu za sljedeći broj *Histriae Antiquae*.

¹³ Čuva se u Arheološkom muzeju u Zadru, inv. br. antičkog odjela A10218. Dužine je 157 cm, visine 51 cm: M. SUIĆ, 1981, 218; K. A. GIUNIO, 1999, 58-59; K. A. GIUNIO,

2005, 213-214; N. CAMBI, 2005, 17-18. Statuarni je tip ležeće nimfe helenističkog doba. Mnogo je primjeraka za komparaciju, primjerice kip iz Ny Carlsberg Glyptoteke u Kopenhagenu: F. POULSEN, 1951, kat. 188; M. MOLTESEN, 2002, kat. 87.

rimskoga grada. Forum Jadera bio je s tri strane omeđen komunikacijama. S dvije strane nizale su se trgovine (*tabernae*) otvorene širokim otvorima prema forumu. Na južnoj strani trgovine su flankirale dva objekta, od kojih je desni prostor (gledaju s foruma) identificiran kao nimfej (*nymphaeum*) - javna fontana s kipom ležeće nimfe, uz koji se nalazio javni nužnik (*latrina forense*) (Sl. 4). Odmah do nimfeja otkriven je mramorni kip ležeće nimfe, sekundarno upotrijebljen kao poklopac gradske kloake. Ispod nimfina pazuha viri grlo amfore kroz koje je voda otjecala u bunar kružne osnove. Na određenom vodostaju voda je iz bunara otjecala u obližnju gradsku kloaku. Otkriven je i ulomak polukružnog svoda nimfeja ukrašen kasetama. Javna latrina nije komunicirala s nimfejem, pa se u njih ulazilo iz pobočnog hodnika. Sjedišta latrine nisu sačuvana, već samo njezin pod sastavljen od opeka u motivu riblje kosti, te po sredini crna jama.

U Arheološkom muzeju u Zadru čuva se još jedna polovično sačuvana skulptura nimfe, o kojoj, na žalost, nemamo podataka o mjestu nalaza (Sl. 5-6).¹⁴ Sačuvan je donji dio skulpture, bez nogu (skulptura je odrezana malo iznad pupka). Spada u ikonografski tip nimfa sa školjkama s razgolićenim gornjim dijelom tijela i plaštom koji klizi niz bokove. Stoji držeći u krilu školjku.¹⁵ Tijelo težinom počiva na desnoj nozi, dok je lijeva u blagom iskoraku (u kontrapostu). Pri dnu školjke je rupa koja ide cijelom dubinom skulpture. Vrlo je vjerojatno služila za postavljanje instalacije sa slavinom za vodu. Iz toga proizlazi da je i ova skulptura pripadala ukrasu jednog nimfeja.

Sve četiri skulpture nimfi o kojima se govori u ovom radu mogle bi biti datirane u približno isto vrijeme, kraj 1. ili 2. st. nakon Kr.

Nimfe (grč. Νύμφαι, lat. *Nymphae*) božice su voda, šuma i gora kod Grka i Rimljana.¹⁶ Kćeri su različitih roditelja, često i nepoznatih, a u hijerarhiji bogova zauzimale su niže mjesto, mnoge čak nisu bile ni besmrtni. Živjele su u spiljama ili brdima (*oreade*), u moru (*okeanide*, *nerejide*), na stablima (*drijade*), u potocima i izvorima (*najade*). Zabavljaju se i plešu, često u društvu Dioniza, Hermesa ili Artemide, najdraži pratioci bili su im sileni, satiri, pani. Prikazivane su u liku lijepih djevojaka bez posebnih atributa, rjeđe sa školjkom ili vrčem. Grci i Rimljani su nimfe štovali primjereno njihovu značenju i položaju. Prinosisi su im žrtve (cvijeće, plodove, med i mlijeko, katkad i mladunčad manjih životinja), gradili svetišta i žrtvenike, posvećivali šume, gajeve, gore i spilje. Ta sveta mjesta nazivali su nimfejima (grč. νυμφαίον, lat. *nymphaeum*).¹⁷ Čini se da su ih Grci baštinili iz indoeuropske prošlosti, a Rimljani preuzeli od Grka, izjednačivši neke od njih s domaćim božicama, npr. s italском izvorkinjom Egerijom i Juturnom.¹⁸

U rimskoj provinciji Dalmaciji nimfe se vrlo često javljaju u kulturnoj zajednici sa Silvanom i Dijanom.¹⁹ Prikazane nimfe uz Silvana i Dijanu predstavljaju vrlo vjerojatno domaća ženska božanstva koja personificiraju izvore i vode.

¹⁴ Arheološki muzej u Zadru, inv. br. antičkog odjela A10301. Visine je 65 cm, širine 20-23-27 cm. Izrađena je od bijelog mramora.

¹⁵ Prikaz nimfe sa školjkom možda nastaje kao adaptacija likovnog prikaza Afrodite sa školjkom, najvjerojatnije u kasnohelenističko doba: D. MARŠIĆ, 1998, 103-124.

¹⁶ Grč. Νύμφαι znači djevojke za udaju, što ih obilježava kao mlade žene, vile. H. SICHTERMANN, 1963, 502-505; J. LARSON, 2001, 91-121.

¹⁷ Nimfej u antici je svetište nimfa, najprije spilja s izvorom ili zdcem, a kasnije, u helenističko i rimsko doba, različite

arhitektonske konstrukcije ukrašene stupovima, kipovima i dr. U rimskim vremenima tako su se nazivale i građevine nesakralnog karaktera, primjerice vrtni paviljoni s bazenima, fontane koje su ukrašavale trgove, gradske i ladanjske vile, dijelove javnih kupališta. S. MESCHINI, 1963, 505-512; G. WIPLINGER, 2006.

¹⁸ G. DUMÉZIL, 1987, 410-412, 414-415; C. SMITH, 2007, 31-42; O. DE CAZANOVE, 2007, 43-57.

¹⁹ D. RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1955, 5-40; E. IMAMOVIĆ, 1977, 70-80, 92-94; J. MEDINI, 1984, 19-21; D. MARŠIĆ, 1998, 103-124.

Sl. 5. Ulomak skulpture Nimfe sa školjkom, nepoznato nalazište – prednja strana (foto D. Maršić).

Fig. 5. Fragment of the sculpture of the Nymph with shell, unknown site of discovery – front (photo by D. Maršić).

Sl. 6. Ulomak skulpture Nimfe sa školjkom, nepoznato nalazište – stražnja strana (foto D. Maršić).

Fig. 6. Fragment of the sculpture of the Nymph with shell, unknown site of discovery – back (photo by D. Maršić).

Naše su četiri nimfe vezane uz vodu (*Nymphae fontanae*). Radilo bi se, znači, o najadama, nimfama izvora koje su bile štovane kao personifikacije sila koje vladaju nad izvorima, kao one što tijelu vraćaju zdravlje i snagu (*salutares*). No bilo je rašireno štovanje nimfa ne samo kao personifikacija i zaštitnica vrela nego i kao božica ljubavi, što ih veže s kultom Afrodite.²⁰

Gradnja nimfeja ili fontane u Jaderu, bilo u privatne ili javne svrhe, mogla je biti vezana uz jedan od gradskih zdenaca žive vode.²¹ Na prostoru zadarskog poluotoka ustanovljen je čitav niz antičkih javnih i privatnih zdenaca sa živom vodom. Cijeli je prostor polutoka smješten nad

²⁰ D. MARŠIĆ, 1998, 119.

²¹ Zdenac uz nimfej na forumu.

podzemnim vodama. Nad izvorima su podignuti zdenci, koji su, zajedno sa zidanim cisternama za akumulaciju oborinske vode, snabdijevali grad pitkom vodom i prije (i poslije) izgradnje dviju trasa antičkog vodovoda.²² Zasada nemamo epigrafskih svjedočanstava o kultu nimfi u Jaderu.

LITERATURA

- BEARD, M. - HENDERSON, J., 2001. - *Classical Art from Greece to Rome*, Oxford.
- BIANCHI, C. F., 1877. - *Zara cristiana*, I, Zadar.
- CAMBI, N., 2002. - Kiparstvo, *Longae Salonae I*, Split, 115-174.
- CAMBI, N., 2002.a - Kiparstvo, *Longae Salonae II*, Split, 44-98.
- CAMBI, N., 2005. - *Kiparstvo rimske Dalmacije*, Split.
- DE CAZANOVE, O., 2007. - Pre-Roman Italy, Before and Under the Romans, in: J. RÜPKE (ed.), *A Companion to Roman Religion*, Oxford, 43-57.
- DUMÉZIL, G., 1987. - *La religion romaine archaïque*, Paris.
- GIUNIO, K. A., 1999. - Neke bilješke o zadarskom forumu i kapitoliju, *Histria Antiqua*, 5, Pula, 55-66.
- GIUNIO, K. A., 2004. - Termalni kompleksi Jadera u svjetlu novih istraživanja, *Histria Antiqua*, 12, Pula, 251-258.
- GIUNIO, K. A., 2005. - Religion and Myth on Monuments from Zadar and surroundings in the Archaeological Museum in Zadar, *Akti VIII. međunarodnog kolovija o problemima rimskog provincijalnog stvaralaštva*, Zagreb, 213-222.
- GIUNIO, K. A., 2007. - Zadar - Sv. Nikola, zaštitna arheološka istraživanja 2006., *Hrvatski arheološki godišnjak*, 3, Zagreb, 354-355.
- GIUNIO, K. A., 2008. - Razmišljanja o zapadnom dijelu povijesne jezgre Zadra u antičko doba: ...et tepidum in molles zephyros excurrit Iader..., *Histria Antiqua*, 16, Pula, 243-252.
- GLAVIČIĆ, M., 2003. - Epigrafski podaci o korištenju vode u Liburniji, *Histria Antiqua*, 10, Pula, 83-89.
- HOPE, T., 2002. - *Costumes of the Greeks and Romans*, New York.
- ILAKOVAC, B., 1982. - *Rimski akvedukti na području sjeverne Dalmacije*, Zagreb.
- IMAMOVIĆ, E., 1977. - *Antički kulturni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine*, Sarajevo.
- IZVJEŠĆA 2005. - *Hrvatski muzeji, Izvješća hrvatskih muzeja 2004.*, Arheološki muzej Zadar, Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, 432-442.
- LARSON, J., 2001. - *Greek Nymphs: Myth, Cult, Lore*, Oxford-New York.
- MARŠIĆ, D., 1998. - Ikonografski tip Nimfa sa školjkama, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., XXX-XXXI, Zagreb, 103-124.
- MEDINI, J., 1984. - Autohtoni kultovi u razvoju antičkih religija u rimskoj provinciji Dalmaciji, *Dometi*, 5, Rijeka, 7-32.

²² Neki od tih zdenaca bili su liburnskog nasljeđa, pojedini u upotrebi do kasne antike ili kasnog srednjeg vijeka: I. FADIĆ, 2003, 263-276. O gradnji vodovoda vidi: B.

ILAKOVAC, 1982, 147-240; K. A. GIUNIO, 2004, 252-253; M. GLAVIČIĆ, 84-85.

- MESCHINI, S., 1963. - Ninfei e fontane, *Enciclopedia dell' arte antica classica e orientale*, Roma, 505-512.
- MOLTESEN, M., 2002. - *Romersk kejsertid*, II, Copenhagen.
- PETRICIOLI, I., 1976. - *Zadar u srednjem vijeku do 1409.*, Prošlost Zadra, II, Zadar.
- POULSEN, F., 1951. - *Catalogue of Ancient Sculpture in the Ny Carlsberg Glyptothek*, Copenhagen.
- RAUKAR, T. - PETRICIOLI, I. - ŠVELEC, F. - PERIČIĆ, Š., 1987. - *Zadar pod mletačkom upravom*, Prošlost Zadra, III, Zadar.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, D., 1955. - Ilirske pretstave Silvana na kulturnim slikama s područja Dalmata. Ikonografska studija, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n. s., 10, Sarajevo, 5-40.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, A., 2007. - Sylvanus of the Delmatae and Traces of Cult Syncretism with Liber, *Histria Antiqua*, 15, Pula, 33-42.
- RICHTER, G. M. A., 1994. - *A Handbook of Greek Art. A Survey of Visual Arts of Ancient Greece*, London.
- SICHTERMANN, H., 1963. - Ninfe, *Enciclopedia dell' arte antica classica e orientale*, 5, Roma, 502-505.
- SMITH, C., 2007. - The Religion of Archaic Rome, in: J. RÜPKE (ed.), *A Companion to Roman Religion*, Oxford, 31-42.
- SMITH, R. R. R., 1995. - *Hellenistic Sculpture*, London.
- SUIĆ, M., 1981. - *Zadar u starom vijeku*, Prošlost Zadra, I, Zadar.
- VEŽIĆ, P., 1992. - Crkva i samostan Sv. Nikole u Zadru, *Prijatelj zbornik II*, PPUD, 33, Split, 305-316.
- WIPLINGER, G., 2006. (ed.) - *Cura aquarum in Ephesus : Proceedings of the Twelfth International Congress on the History of Water Management and Hydraulic Engineering in the Mediterranean Region, Ephesus / Selcuk, Turkey, October 2-10, 2004*, I i II, Leuven.

SCULPTURES OF THE NYMPHAE FROM IADER

SUMMARY

The Nymphs (Greek Νύμφαι, Latin *Nymphae*) were the Greek and Roman goddesses of water, woods, and forests. They were the daughters of various parents, often unknown, and in the hierarchy of the gods they occupied a lower position, and many were not even immortal. At the end of November 2006, rescue excavations were carried out in the southern wing of the monastery of St. Nicholas in Zadar. The most interesting finds were two sculptures of the Nymphs, both made of Greek marble. The first sculpture depicts a female standing figure supported by the jug in her bent left arm, which was attached to a stylized depiction of a rock from which water ran. She is depicted frontally, with the left leg slightly forward (contrapost). The weight of the body is on the right leg, while the left is bent at the knee in a step. She is clothed in a long pleated tunic (chiton), which because of her posture slides slightly off the right shoulder. The finely made drapery depicted a thin dress. The head is missing (the remains of holes for placing the head can be seen), as well as the right hand (where remains can be seen of an iron spike for attaching the hand), and a smaller part of the left hand. Neither the feet nor the base on which the figure took were preserved (most often the Nymphs were depicted barefoot). The rear part of the sculpture was less carefully worked.

The second sculpture depicts a free standing female figurine clothed in a long pleated dress (*chiton*), with finely made drapery. She is depicted slightly inclined to the left, which caused the chiton to slip off the left shoulder and expose the left breast. The weight of the body rests on the right leg, while the left leg is bent at the knee and raised, as if it supports a jug of water. The head is missing (the remains of holes for fastening the head can be seen), as well as both hands. The circular base on which the figure rested has been partially preserved, as has the right bare foot. The rear part of the sculpture was less carefully worked.

The sculpture most probably belonged to a small nymphaeum or fountain of a Roman urban mansion (*domus urbana*). A reclining figure of a Nymph from the end of the 1st or early 2nd centuries AD was discovered in the archaeological excavations of the Roman forum in Zadar. It was discovered next to the nymphaeum, used secondarily as a cover for the city drains. The Archaeological Museum in Zadar contains another somewhat preserved sculpture of a Nymph, unfortunately without any data about the site of discovery. It belongs to the iconographic type of a Nymph with shells, with the upper part of the body nude and a mantle sliding down the flanks. All four statues of Nymphs discussed in this article can be dated to approximately the same time, the end of the 1st century or in the 2nd century AD.

These four Nymphs were related to water (*Nymphae fontanae*). These would thus be Naiads, nymphs of springs who were worshipped as the personification of forces ruling over sources of water, as those who return health and power to the body (*salutares*). The construction of a nymphaeum or fountain in Iader, whether for public or private purposes, could be related to one of the city wells of fresh water. An entire series of Roman public and private wells with fresh water have been established in the area of the Zadar peninsula. As yet there is no epigraphic testimony for a cult of the Nymphae in Iader.

KEY WORDS: *Nymphs, cult, sculptures, Zadar (Iader)*